

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บุษยมาศ สีนธูประมา

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนไทย

เนื่องจากสังคมโลกปัจจุบันกำลังอยู่ในขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านจากสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) สู่วัฒนธรรมสารสนเทศ (information society) ซึ่งสังคมในลักษณะใหม่นี้จะมีพื้นฐานอยู่บนความรู้และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด การจัดการความรู้ (knowledge management) จึงกลายเป็นภารกิจอันสำคัญยิ่งของสถาบันทางสังคมทุกแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษา ซึ่งมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ ให้สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความสำคัญของ "ความรู้" และ "การจัดการความรู้" ที่มีการกล่าวถึงกันอยู่ในปัจจุบันนี้ จุดมุ่งหมายอันเด่นชัดมักจะมุ่งไปสู่

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย

คุณูปการเชิงเศรษฐกิจของความรู้ที่เน้นมิติการมองความรู้เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่ามากที่สุด และสามารถสร้างความมั่งคั่งอันสูงสุดในระบบเศรษฐกิจของโลกสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ความรู้และการจัดการความรู้ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อพัฒนาการของสังคมในแง่มุมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองหรือสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วย

สถาบันอุดมศึกษาก็มักจะได้รับการพิจารณาในมุมมองที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นแหล่งพัฒนาทรัพยากรบุคคลอันเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญยิ่ง และเป็นตัวแปรหรือดัชนีบ่งชี้ความสำเร็จทางเศรษฐกิจของแต่ละสังคม อย่างไรก็ตาม สถาบันอุดมศึกษายังมีพันธกิจในทางการเมืองการปกครองที่ต้องเกี่ยวพันกับระบอบประชาธิปไตยอันก่อปรด้วยหลักธรรมาภิบาลกับทั้งพันธกิจทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกัน

อย่างสร้างสรรค์ของบรรดาสมาชิกทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะใหญ่ หรือน้อย

ในการปฏิบัติพันธกิจดังกล่าวข้างต้น การจัดการ ความรู้เป็นทั้งองค์ประกอบของศักยภาพที่สถาบันอุดม ศึกษาจะต้องมี และเป็นผลผลิตที่สถาบันอุดมศึกษา จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นในสมาชิกของสังคมที่สถาบันอุดม ศึกษาอื่นๆ รองรับอยู่ เพื่อให้สังคมสามารถพัฒนาไปสู่ ความเป็นสังคมที่มีความรู้เป็นฐาน (knowledge-based society) ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมั่นคง

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนในประเทศไทย เป็น กลุ่มสถาบันที่เติบโตขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ อย่างรวดเร็ว และมีพัฒนาการตอบสนองต่อการ เปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจและ การเมืองมีอัตราเร่งของการปรับตัวอย่างไม่เคยมีมาก่อน เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในช่วง เวลานี้ คือการขยายตัวจนกระทั่งเกิดภาวะท่วมท้นของ สารสนเทศ ทำให้เกิดผลควบคู่กันคือการพัฒนาระบบ ตลอดจนเทคโนโลยีขึ้นรองรับการขยายตัวนั้น เงื่อนไข ดังกล่าวนี้อาจในที่สุดทำให้สังคมตระหนักและเกิดแนวคิด ในเรื่องการจัดการความรู้ จึงอาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการ ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในประเทศไทยกับพัฒนาการ ของแนวคิดและการศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ใน ประเทศนี้มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างน่าสนใจ นอกเหนือ ไปจากความเป็นเงื่อนไขผูกมัดที่สถาบันอุดมศึกษา ทุกประเภทไม่ว่าของรัฐหรือเอกชนจะต้องให้ความสำคัญ ต่อประเด็นการจัดการความรู้ที่เป็นพันธกิจหลักของ สถาบันอุดมศึกษาดังได้กล่าวมาแล้ว

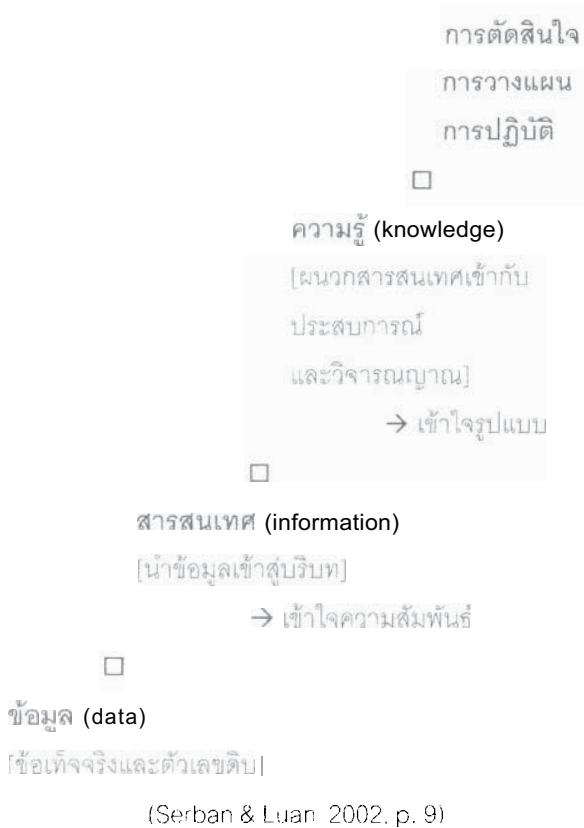
ความหมายและความสำคัญของการจัดการ ความรู้ในภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา

มนุษย์คงจะได้กระทำกิจกรรมการจัดการ ความรู้ในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งมาช้านานแล้ว แต่การศึกษาและสร้างกรอบแนวความคิดในเรื่อง ดังกล่าวอย่างเป็นระบบเพิ่งจะเป็นที่ตื่นตัวกันในโลก ตะวันตกเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 หรือราว พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมา ได้มีผู้ศึกษาและนิยามการจัดการความรู้ ไว้มากมาย รวมทั้งจัดแบ่งพัฒนาการของการจัดการ ความรู้ออกเป็นยุคต่างๆ จนถึงปัจจุบันและอนาคต ในส่วนของนักวิชาการไทยได้มีผู้ศึกษาและประมวล ความหมายของการจัดการความรู้ให้หลายมุมมอง เช่น ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548) ให้คำนิยาม ว่า "การจัดการความรู้ เป็นการปฏิบัติที่เน้นการสร้าง การเผยแพร่ และการใช้ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพใน องค์การ" หรือ วิจารย์ พานิช (2548) ให้ความหมายของ การจัดการความรู้ว่า หมายถึง "การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ การเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ โดยอาศัยเทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วย นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการแบ่งปัน ความรู้ อาศัยผู้มีความรู้ในการตีความ การประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร" เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดการความรู้ คือ กระบวนการและกิจกรรมในการจัดการเพื่อให้ผู้ต้องการ ใช้ความรู้ ได้รับความรู้ และสามารถนำไปใช้ได้ในเวลา ที่ต้องการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร กระบวนการ ดังกล่าวได้แก่ การเลือกสรรความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความรู้ใหม่ และการเผยแพร่ นำไปใช้เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพขององค์กร

ขั้นตอนเบื้องต้นที่สำคัญของกระบวนการ ดังกล่าว คือ การจัดการกระทำข้อมูลจนกระทั่งสามารถ ประมวลเป็นความรู้ที่จะนำไปใช้ได้ ตามลำดับขั้นดังนี้

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของความรู้ที่เกิดขึ้น นักวิชาการตะวันตกได้แบ่งประเภทของความรู้ออกเป็นสองลักษณะที่สำคัญ คือ

1. ความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน (tacit knowledge) จัดเป็นความรู้ที่ไม่มีเป็นทางการ ซึ่งเป็นทักษะความรู้เฉพาะตัวที่อยู่ภายในตัวตนของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อ ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งพรสวรรค์

ความรู้ประเภทนี้ เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ ความรู้ประเภทนี้เกิดจากประสบการณ์ และการถ่ายทอดประสบการณ์ ที่ตกผลึกทางความคิด จึงไม่สามารถเขียนเป็นหลักเกณฑ์ได้ทั้งหมด แต่สามารถถ่ายทอด แบ่งปันความรู้ได้โดยการสังเกตและการปฏิบัติจริง

2. ความรู้ที่ชัดเจนหรือความรู้ที่เป็นทางการ (explicit knowledge) เป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และใช้ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสารขององค์กร สิ่งพิมพ์ ระเบียบ หลักเกณฑ์ คู่มือ การปฏิบัติงาน อินทราเน็ต e-mail เป็นต้น ความรู้

ประเภทนี้สามารถแสดงออกมาโดยใช้ระบบสัญลักษณ์ รวมทั้งสื่อสารเผยแพร่ได้ทั่วไป

ความรู้ทั้ง 2 ประเภทข้างต้นนี้เป็นประโยชน์ต่อกันและกัน คือ **explicit knowledge** เป็นความรู้ที่ผ่านการศึกษา ทดลอง รวบรวม จัดระบบอย่างแน่ชัด ในขณะที่ **tacit knowledge** มีบทบาทไปสู่การเชื่อมโยง ปฏิบัติ และเสริมสร้างให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน เป็นองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่มีสภาพบูรณาการ ผสมผสานระหว่างวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วัฒนธรรม และจริยธรรม

อุดมศึกษาเอกชนควรบริหารจัดการความรู้อะไรบ้าง

จากการนิยามความหมายของ "การจัดการความรู้" ที่มักเน้นจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ การใช้ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กร ทำให้มองเห็นภาพภารกิจจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษา เอกชน ที่แยกออกได้เป็นสองส่วนในกระบวนการจัดการศึกษา คือ

ส่วนแรก เป็นการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กร คือ การบริหารจัดการภายในของสถาบันอุดมศึกษาเอง ที่จะทำให้นักบุคลากรทุกส่วน นับตั้งแต่ คณาจารย์ ผู้บริหาร ไปจนถึงเจ้าหน้าที่ทุกๆ ฝ่ายและตำแหน่งงาน ได้เกิดความรู้ความเข้าใจ และการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กร และการพัฒนาองค์กรในยุคสมัยที่มีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้น ในบรรดาสถาบันอุดมศึกษา ดังที่ ผลงานวิจัยของ มานิต บุญประเสริฐ (2546, หน้า 8) ได้เน้นถึงผลจากกระแสปฏิรูปอุดมศึกษาไทย ที่ทำให้สถาบันอุดมศึกษาขยายตัวในเชิงปริมาณ จนต้องปรับวิธีการบริหารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรเป็นการประเมินและตรวจสอบได้ รวมทั้งสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งเน้นความรวดเร็วและเป็นระบบ ตัวอย่างข้อเสนอดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงภาระหน้าที่ของการจัดการความรู้ ที่จะเข้าไป

ช่วยพัฒนาองค์กรตามวัตถุประสงค์ในการเพิ่มพูนประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี

ส่วนที่สอง คือการปฏิบัติภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม งานเหล่านี้ล้วนต้องการการจัดการความรู้เป็นเนื้อหาและองค์ประกอบที่สำคัญ คือ บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบัน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และทักษะความสามารถ ที่จะไปช่วยพัฒนาองค์กรของแต่ละคน สถาบันอุดมศึกษาจึงมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างคุณสมบัติเหล่านั้นให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษา ที่จะสำเร็จการศึกษาเป็นบัณฑิตออกไปกับทั้งยังต้องสามารถเป็นผู้ที่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิตอีกด้วย

การวิจัย ในแง่ของการสร้างองค์ความรู้ เป็นภารกิจสำคัญที่สังคมคาดหวังจากสถาบันอุดมศึกษา และเป็นสิ่งที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องมี ดังที่ไพฑูริย์สินลาร์ตัน (2547, หน้า 29-30) ให้ข้อคิดเห็นของภาพอุดมศึกษาไทยในสังคมควรรู้ว่าอุดมศึกษาไทยต้องเป็นผู้สร้างความรู้ ต้องผลิตผลงาน และมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น หากสถาบันใดสามารถวิจัยเพื่อผลิตองค์ความรู้ได้มากเท่าใด ก็แสดงถึงพลวัตแห่งการเติบโตทางภูมิปัญญาในสถาบันดังกล่าวมากขึ้นเท่านั้น

ในภารกิจด้านการบริการทางวิชาการแก่สังคม สถาบันอุดมศึกษาไม่เพียงแต่ถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกของสังคมนอกสถาบันการศึกษา แต่จะต้องช่วยปลูกฝังกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกเหล่านั้นด้วย กิจกรรมประการหลังนี้ถือว่ามีค่ามากกว่าประการแรก เพราะในความเป็นจริง สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาความรู้โดยตรงแก่สมาชิกนอกสถาบันได้มากนัก การทำให้สมาชิกเหล่านั้นตระหนักและสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้ จึงมีคุณูปการในระยะยาวมากที่สุด

การเรียนรู้ด้วยตนเองในระยะยาวยังเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตที่จะต้องฝังรากอยู่กับผู้คน การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จึงมิได้

เป็นเพียงการแสดงออกมาให้เห็นว่าสังคมของเรามีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอะไรบ้าง แต่ต้องนำเสนอเครื่องมือที่สังคมและสมาชิก จะสามารถใช้ในการจรรโลงมรดกในส่วนที่ดั่งงามไว้ต่อไป นอกจากนั้น การค้นหาองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องพัฒนาให้มีขึ้น เพราะสังคมยังคาดหวังอีกเช่นกันว่า สถาบันอุดมศึกษาสามารถที่จะจัดการค้นคว้าเหล่านี้ได้อย่างเป็นระบบ มากกว่าการดำเนินงานในสถาบันประเภทอื่น ๆ

ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาทั้งสี่ประการข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่โดยหลักการหรืออุดมคติ ที่ยึดถือกันอยู่ในผู้บริการการศึกษาไทยอย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาถึงข้อเท็จจริงหรือการประเมินผลการดำเนินภารกิจตามหลักการเหล่านี้ จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทที่เป็นสถานการณ์แวดล้อมที่แท้จริงและปรับเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลาในสังคมไทย ตลอดจนจนถึงสังคมโลก ว่าปัจจัยภายนอกเหล่านั้นมีส่วนกำหนดบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้อย่างไรบ้าง

บทบาทของอุดมศึกษาไทยกับการจัดการความรู้ในสังคม

ปัจจุบันสังคมไทยมีลักษณะเชิงซ้อน และมีความหลากหลายของกลุ่มผู้คนอย่างมากจากผล การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์อุดมศึกษา (2546, หน้า 3.4-4) ได้สรุปเกี่ยวกับลักษณะสังคมไทยว่า ปัจจุบันเป็นสังคม 4 ฐาน ได้แก่ (1) สังคมการแข่งขันเพื่อการค้าและแก่งกำไร (2) สังคมฐานานุภาพ (3) สังคมของความพอเพียง (4) สังคมของความด้อยโอกาส แต่ละฐานแต่ละส่วนของสังคม ต่างมีความคาดหวังต่อบทบาทสถาบันอุดมศึกษา และในขณะเดียวกันสถาบันอุดมศึกษาก็จะต้องคำนึงว่าจะตอบสนองต่อลักษณะและความต้องการของแต่ละฐานของสังคมนั้นอย่างเหมาะสมและพอเพียงได้อย่างไร การที่สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคม

ที่มีความรู้เป็นฐาน (knowledge-based society) นวัตกรรมอื่น เป็นแรงขับเคลื่อนของสังคมดังกล่าวน่าจะเป็นนวัตกรรม ที่มีลักษณะต่างกันไปในแต่ละส่วน สถาบันอุดมศึกษา ต้องมีการจัดการความรู้ให้สอดคล้องกับสังคมฐานความรู้ คือ ต้องมีความรู้ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ (1) ความรู้เพื่อ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน สำหรับสังคมการแข่งขันเพื่อการค้าและแก่งกำไร (2) ความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนคุณวุฒิที่ก่อให้เกิดสถานภาพทางสังคมให้กลายเป็นคุณวุฒิที่มีคุณภาพควบคู่กันไปสำหรับ สังคมฐานคุณภาพ (3) ความรู้เพื่อคงความพอดี ความพอเพียง พออยู่ พอกิน พอที่จะรับแรงกระแทกจากโลกาภิวัตน์ ด้านที่มีการแข่งขันเพื่อการค้าและแก่งกำไร สำหรับสังคมของความพอเพียง (4) ความรู้ที่จะยกระดับแห่งความขาดโอกาส ด้อยสิทธิ ไร้ทรัพย์สินชั้นสู่ระดับความพอเพียง สำหรับสังคมของความด้อยโอกาส

สถานการณ์ของอุดมศึกษาเอกชน : ผลจากแนวทางปฏิรูปอุดมศึกษาไทย

แนวทางของกระแสปฏิรูปอุดมศึกษาไทย แนวใหม่ ตั้งแต่พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมานั้น มีนโยบายที่เน้นแนวคิดอุดมศึกษาเพื่อปวงชน, การบริหารทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ, ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร

ผลงานวิจัยของมานิต บุญประเสริฐ (2546, หน้า 8) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ตามการปฏิรูปอุดมศึกษาแนวใหม่นั้นได้เป็นประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) ด้านการบริหารการเงิน ต้องพึงรายได้หลักจากค่าหน่วยกิต ทำให้เป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาสร้างสรรค์ส่วนที่เป็นการสนับสนุนการวิจัย การบริการสังคมหรือสาธารณชน (2) สถาบันอุดมศึกษาเอกชนกำลังได้รับผลกระทบอย่างมากจากการขยายตัวเชิงปริมาณที่ไม่จำกัดของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ และความไม่ชัดเจนของนโยบายของรัฐต่อการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนในภาพรวมของการอุดมศึกษาของชาติ (3)

การแข่งขันด้านการอุดมศึกษาระหว่างสถาบันอุดมศึกษาเอกชน รัฐบาล และจากต่างประเทศมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นถ้ารัฐบาลยังมีได้กำหนดแผนภาพรวมของอุดมศึกษาไทยที่ชัดเจน (มานิต บุญประเสริฐ, 2546 : 16) ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของนพ ศิริบุญภาค (2540, หน้า 57) ที่พบว่ารัฐบาลยังไม่ได้ให้ความชัดเจนในการกำหนดแนวนโยบายเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ไม่ทราบว่ารัฐบาลจะมีแนวทางการพัฒนาหรือส่งเสริมอย่างไร และหากจะมอถอยย้อนไปก่อนหน้านั้นอีก ก็พบปัญหาทำนองเดียวกันที่เป็นมาอย่างต่อเนื่อง เช่น งานวิจัยของประกอบ คูปรัตน์ (2533, หน้า 75) พบว่าผู้ดำเนินกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือและดำเนินการต่างๆ หลายประการ และประการสำคัญก็คือ ต้องการให้รัฐบาลกำหนดนโยบายการจัดการที่แน่นอนชัดเจน เพื่อที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะสามารถวางแผนการจัดการในระยะยาวได้

เมื่อสถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว จึงเกิดเงื่อนไขสำหรับภารกิจด้านการจัดการความรู้ที่จะตอบสนองต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในมิติของสังคม 4 ฐาน ที่มีลักษณะและความต้องการแตกต่างกัน

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนกับการจัดการ ความรู้เพื่อสังคม 4 ฐาน

หากจะจำแนกบทบาทเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่ตอบสนองต่อสังคม 4 ฐาน ตามยุทธศาสตร์อุดมศึกษา (2546) จะพบว่า หน้าที่ของบทบาทที่เกิดขึ้นจริงนั้นมุ่งไปที่ 2 ฐานแรก คือ (1) สังคมการแข่งขันเพื่อการค้าและแก่งกำไร กับ (2) สังคมฐานคุณภาพ เป็นสำคัญ

หากจะมองโดยภาพรวมของพัฒนาการของโลกทุนนิยมปัจจุบัน การเน้นภารกิจของอุดมศึกษาที่มีต่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เป็นกระแสหลักที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก และเมื่อเน้นถึงสังคมที่มีความรู้เป็นฐานกับ

การจัดการความรู้ กระแสหลักนี้ก็เน้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในองค์กรธุรกิจเป็นสำคัญ (เช่น Milam, 2001 หรือ Nordin 2001) การที่สถาบันอุดมศึกษาไทยดำเนินการกิจเพื่อตอบสนองต่อฐานสังคมการแข่งขันเพื่อการค้าและแก่งกำไร จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นไปตามกระแสโลก เพื่อความอยู่รอดไปจนถึงเพื่อความใพบูลย์มั่งคั่งของสังคมประเทศชาติและคนในชาติ อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงข้อนี้เมื่อผนวกกับสถานการณ์ของ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนในประเทศไทยได้กลายเป็นเงื่อนไขหลักที่กำหนดภารกิจของสถาบัน ตลอดจนความสามารถที่สถาบันจะอยู่รอดได้อย่างมีความหมายในบริบทของการแข่งขัน

สิ่งที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนไทยให้ความสำคัญค่อนข้างมาก คือ การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภายในองค์กรของตัวสถาบันเอง เนื่องจากข้อจำกัดด้านทุนดำเนินการเมื่อเทียบกับขนาดของภารกิจ ทำให้ "ความรู้" และ "การจัดการความรู้" กลายเป็นกลไกสำคัญในสถาบันชั้นนำ เทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นเครื่องมือพื้นฐานของการจัดการความรู้ก้าวขึ้นมาอยู่ในลำดับต้นของแผนการดำเนินงานและการจัดสรรงบประมาณของสถาบันเหล่านี้

เมื่อพิจารณาถึงภารกิจด้านการผลิตบัณฑิตเพื่อเข้าสู่สังคมการแข่งขัน สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีประวัติความเป็นมาที่ผูกพันอยู่กับการผลิตบุคลากรเพื่อภาคธุรกิจมาแต่ต้น จึงเป็นการสืบทอดและพัฒนาภารกิจดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่การแข่งขันด้านนี้ไม่ได้จำกัดอยู่ในกลุ่มสถาบันเอกชนด้วยกัน แต่มีสถาบันของรัฐเข้ามาร่วมวงอีกเป็นจำนวนมาก เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญส่วนหนึ่งจึงจะอยู่ที่ความสามารถในการดึงเอาความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน (tacit knowledge) อันเป็นศักยภาพของภาคเอกชนออกมาใช้ให้มากที่สุด เพราะความรู้ที่ชัดเจนหรือความรู้ที่เป็นทางการ (explicit knowledge) นั้นเป็นสิ่งที่ทุกสถาบันสามารถเข้าถึงได้ใกล้เคียงกันผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่แล้ว

ข้อควรคำนึงที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการผลิตบัณฑิตเข้าสู่สังคมการแข่งขัน คือ การปลูกฝังให้บัณฑิต

นำความรู้และภูมิปัญญาที่ได้รับไปใช้ในการแข่งขันอย่างเป็นธรรมตามกฎเกณฑ์กติกากับการเน้นย้ำถึงกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต (life-long learning) ที่จะทำให้นักศึกษามีความสามารถแข่งขันและประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนมากกว่าที่จะเน้นความสำเร็จอย่างฉาบฉวยในช่วงเวลาสั้นๆ

บทบาทสำคัญอีกด้านหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนไทยในปัจจุบันที่ดำเนินควบคู่ไปกับการตอบสนองต่อสังคมการแข่งขันเพื่อการค้าและการแก่งกำไรก็คือ การเสริมความเข้มข้นให้กับสังคมฐานคุณภาพที่เน้นสถานภาพของตัวบุคคลในสังคมเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จและความมั่นคงก้าวหน้า โดยที่สังคมไทยได้ให้ความสำคัญมากกับสถานภาพของบุคคลตามคุณวุฒิที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งเมื่อมาถึงการศึกษาก็หมายถึงการได้รับวุฒิปริญญาตรีหรือปริญญาบัตรที่ออกให้เพื่อรับรองระดับความรู้ความสามารถของบุคคลนั้นๆ หน้าตาอันพึงประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในกระบวนการรับรองคุณวุฒินี้ จึงควรจะต้องอยู่ที่การจัดการความรู้เพื่อให้บุคคลผู้ผ่านการศึกษานั้นได้พัฒนาคุณสมบัติของตนให้มีคุณภาพสมจริงตามคุณวุฒิที่ได้รับ เพื่อที่สังคมฐานคุณภาพจะสามารถเป็นฐานที่มั่นคงและมีคุณภาพการต่อสังคมได้ รวมได้ทัดเทียมกับฐานอื่นอีกสามฐาน

ในขณะเดียวกัน บทบาทที่ยังคงน่าเป็นห่วงสำหรับสถาบันอุดมศึกษาเอกชน คือ การจัดการความรู้สำหรับสังคมของความพอเพียง และสังคมของความดี้อยโอกาสที่ยังคงไม่ได้รับการเอาใจใส่หรือการจัดสรรความสำคัญมากเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่สังคมสองฐานดังกล่าวจะมีส่วนช่วยจรรโลงสังคมโดยรวมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนหากได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง

ในช่วงเวลาที่รัฐบาลมีนโยบายช่วยเหลือสนับสนุนสมาชิกผู้ด้อยโอกาส (ทางเศรษฐกิจ) ในสังคมให้ได้รับการศึกษาผ่านทางกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผ่านมา ดูเหมือนว่าสถาบันอุดมศึกษาเอกชนก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในส่วนนี้โดยการจัดแบ่งพื้นที่ให้กับสมาชิกของสังคมจากครอบครัวผู้ด้อยโอกาส ที่สามารถใช้บริการสนับสนุนทาง

การเงินของทางราชการได้ แต่เมื่อรัฐบาลมีการปรับเปลี่ยนนโยบายและวิธีดำเนินการแบบใหม่ที่เน้นการผูกกับรายได้ในอนาคตก็ทำให้ไม่สามารถทำนายสถานการณ์ที่ชัดเจนในช่วงเวลาอันสั้นข้างหน้าได้ วนโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการดำเนินงานของสถาบันเอกชนในการตอบสนองต่อผู้ด้อยโอกาสอย่างไรบ้าง เนื่องจากมีการเติบโตเชิงปริมาณของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่เก็บค่าเล่าเรียนในราคาถูกเปิดขึ้นมาตอบสนองกลุ่มผู้ด้อยโอกาสจำนวนมากในช่วงเวลาเดียวกัน จึงอาจมีส่วนลดบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่จะตอบสนองต่อสังคมของความด้อยโอกาสผ่านทางกลไกของการให้กู้ยืมเงินในลักษณะนี้

อย่างไรก็ตาม สถาบันอุดมศึกษาเอกชนยังสามารถจัดการความรู้เพื่อสังคมของความด้อยโอกาสผ่านช่องทางอื่นนอกเหนือจากการรับบุตรหลานของผู้ด้อยโอกาสเข้าศึกษา อาทิ การให้บริการทางวิชาการในลักษณะของบริการสาธารณะ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายหรือเก็บในอัตราที่ต่ำมาก เพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสได้สัมผัสพัฒนาความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของตน เพื่อพัฒนาตนให้เป็นกำลังที่มีประสิทธิภาพของสังคมสืบต่อไป ในส่วนของการจัดการความรู้เพื่อสังคมของความพอเพียง นับเป็นการบริหารจัดการส่วนที่ยากที่สุด เพราะจะต้องช่วยให้สังคมฐานดังกล่าว สามารถรับแรงกระแทกของโลกาภิวัตน์ที่มีพลังมหาศาลได้ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะต้องใช้ tacit knowledge ที่ผ่านการสะสมและกลั่นกรองเป็นอันมาก และเป็นอย่างดีในการพัฒนาการจัดการความรู้ในกระบวนการดังกล่าว การศึกษาและติดตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและสังคมพอเพียง จะเป็น

เครื่องชี้นำแนวทางที่จะทำให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนสามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งอย่างกลมกลืนในการแก้ปัญหา และพัฒนาสังคมในบริบทของสถานการณ์โลกปัจจุบันได้

สรุป

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องใส่ใจให้ความสำคัญกับนโยบายและวิถีปฏิบัติในเรื่องการจัดการความรู้ แม้ว่ากระบวนการดังกล่าวจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลภายนอกหลายประการที่อยู่เหนือการควบคุมของสถาบันเอง หรืออยู่เหนือแม้กระทั่งสถาบันการศึกษาโดยรวม แต่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนก็ไม่พึงก้มหน้ายอมรับหรือปล่อยตนไปตามกระแสภายนอกนั้นอย่างเบ็ดเสร็จ เพราะ "ความรู้" เป็นคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของมนุษยชาติ ซึ่งสามารถกำหนดและบริหารจัดการด้วยศักยภาพของมนุษย์ด้วยกันเอง หากมีการใช้ความพยายามและความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของความรู้ และการจัดการความรู้อย่างถูกต้อง พอเพียงและถูกทาง บทบาทของสถาบันอุดมศึกษามีได้มีอยู่เพียงด้านของการตอบสนองต่อลักษณะและความต้องการของสังคม แต่พึงมีในด้านการชี้นำและเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีที่พึงประสงค์ด้วย การจัดการความรู้เป็นกระบวนการสำคัญทั้งในการกำหนด แนวทางและการสร้างวิถีปฏิบัติสำหรับบทบาทการชี้นำและเปลี่ยนแปลงสังคมนี้ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจึงไม่ควรพลาดบทบาทดังกล่าว หากต้องการมีส่วนร่วมอย่างมีศักดิ์ศรีในการผลักดันสังคมไทยสู่ความเป็นสังคมที่มีความรู้เป็นฐานอย่างสมบูรณ์ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จำรัส สุวรรณเวลา. (2547). *สังคมความรู้ยุคที่ 2*. กรุงเทพฯ: จริยสุนทรวิจิตร.
- ชัชวาล วงศ์ประเสริฐ. (2548). *การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: ธรรมกมลการพิมพ์.
- ดาเวนพอร์ท, โทมัส เอช. และ ลอเรนซ์ พรูแซค. (2542). *การจัดการความรู้: เทคนิคในการแปรความรู้สู่ความได้เปรียบ*. นิตยสาร วิเทศ ผู้แปล. แปลจาก Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- นพ ศรัญญูนาถ. (2540). *การบริหารการพัฒนาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนา, คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์.
- บุญดี บุญญกิจ และคณะ. (2548) *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จีวีดีเอ็ม เอ็กซ์เพรส จำกัด.
- ประกอบ คูปรัดน์. (2533) *รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน*. เสนอต่อทบวงมหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2548) *รายงานการวิจัยกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย*. เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2546). *อุดมศึกษาไทยในอุดมศึกษาโลก*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มานิต บุญประเสริฐ และคณะ. (2546). *รายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้*. ค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2548. จาก [http://www.kmi.trf.or.th/Document/About KMI- KM- Article .pdf](http://www.kmi.trf.or.th/Document/About%20KMI-KM-Article.pdf)
- สำนักนโยบายและแผนอุดมศึกษา สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย. (2546). *รายงานฉบับสมบูรณ์การพัฒนายุทธศาสตร์อุดมศึกษา*.
- Milam, J. H. (2001). *Knowledge Management for Higher Education*. Washington, DC: ERIC Clearinghouse on Higher Education.
- Nordin, M. R. (2001). *The Challenge for Higher Education in Malaysia in an Era of a Knowledge-based Economy*. In Abdulai, David N. *Malaysia and the k-economy.' Challenges. Solutions and the Road Ahead*. Subang Jaya, Selangor: Pelanduk. 1 - 29.
- Serban, A. M. and Jing L. (2002, Spring). *Knowledge Management: Building a Competitive Advantage in Higher Education*. *New Directions for Institutional Research*. 113.